

Nuo muzikos prie kultūros: kritinio mąstymo ugdymas muzikos pamokoje

Galina Muromceva

Esu muzikologė ir kultūrologiją bei muzikos interpretaciją dės tau aukštojoje ir vidurinėje mokykloje. Praktiniai sunkumai, su kuriais susiduriu aš ir mano kolegos, niekam ne naujiena.

Tačiau pastaruoju metu pagrindinė problema, man regis, yra kita. Kelia nerimą mūsų visuomenėje išplitęs abejingumas klasikinei muzikai. Todėl, mano galva, svarbiausias tikslas – padėti mokiniams atrasti turtingą ir įvairiapusį muzikinės minties pasaulį: sudėtingą ir kartu paprastą, pažįstamą ir visada naują. Klasikinė muzika padeda mums prisiliesti prie praeities, suprasti dabartį ir ateitį. Tirdami muzikos raidą, galime sekti istorijos giją. Mąstydami apie muzikos kūrinį, galime atrasti ištiesą naują pasaulį ir apibrėžti savo požiūrį į jį.

Klausydamiesi muzikos, mes ne tik girdime garsus (fizikos požiūriu), bet ir išgyvename **save**. Norėdami atsakyti į klausimą, ką muzika perteikia, ir bandydami išreikšti ją žodžiais, mes tik mėginame spėti, o ne iš tikrųjų klausyti. Vis dėlto, kad ką nors nauja patirtume, turime ką nors nauja išgirsti. Tada galime suformuoti savo pačių suvokimą, o ne kartoti kieno nors kito interpretacijas. Aš klausausi muzikos, ir ji daug ką apie mane pasako. Šis faktas daug svarbesnis už kompozitoriaus vardo ar kūrinio pavadinimo žinojimą. Kai kurie mokytojai, nepasitikėdami tuo, kaip vaikai interpretuoja muzikos kūrinius, primeta savo interpretaciją, tam tikras idėjas ar nuostatas. Šis požiūris į muzikos interpretaciją verčia vaikus laikytis tokio muzikos turinio, kokį nubrėžė mokytojas, ir ieškoti ženklų, patvirtinančių tokios struktūros ir ekspresijos scenarijų, koks jiems buvo pateiktas. Šitoks požiūris prieštarauja pačiai muzikos esmei. Muzikos supratimas visada priklauso nuo individo, jo asmeninių bruožų ir išskirtinių ypatumų. Todėl neįmanoma nustatyti tikslų ribų, kaip mokiniai turi suvokti kūrinį, ir visiems praktiniams tikslams neįmanoma nustatyti tikslų kriterijų, pagal kuriuos galėtume vertinti muzikos kūrinio interpretaciją. Ir ar iš viso to reikia? Juk pagrindinė užduotis mokyti mokinius sekti savo pačių muzikos kūrinio interpretaciją-jausmus-suvokimą. Svarbu, kad mokinys susietų muziką (kompozitoriaus sukurtą tam tikros struktūros ir ekspresijos scenarijų bei tam tikrą nuotaikų ir emocijų spektrą) su jos sužadinta savo paties emocine ir intelektine reakcija. Štai kodėl dažnai žmonės sako, kad vertinti muziką – tai džiaugtis galimybe suvokti svarbiausias jos prasmes – girdėti ir suprasti toninę ir struktūrinę kūrinio kompoziciją.

Muzikos klausymasis gali tapti dinamiška muzikinės veiklos forma, o kad taip atsitiktų, jis turi susidėti iš trijų dalių – motyvacijos, plėtojimo ir išvadų. Taigi aktyvus klausymasis turėtų apimti visas šias tris pakopas, kurias galima išreikšti pasitelkus KMUSR modelį:

Motyvacija	Pasirengimas – ikikomunikacija (susitelkimas)	Žadinimas
Plėtojimas	Klausymasis – komunikacija (aktyvus interpretavimas)	Prasmės suvokimas
Išvados	Apmąstymas – pokomunikacija (rezultatai)	Apmąstymas

Deja, tikslios muzikos interpretacijos idėja dažnai sumenkinama iki smulkaus muzikos turinio atpasakojimo, kūrinio pavadinimo ir kompozitoriaus pavardės įsiminimo bei išraiškos priemonių išvardijimo. Taip interpretacijos subjektu iš tikrųjų tampa žodžiai, kurie nepastebimai užgožia pačią muziką. Tokiu atveju turime sau priminti, kad kalba negali išreikšti visos minčių ir prasmių, įkūnytų meno kūrinyje, įvairovės. Kalba tikrai nurodo kūrybiško muzikos kūrinio interpretavimo kryptis.

Šiuo metu dėstau muzikinės kultūros kursą pedagoginiame universitete ir muziką – mokykloje. Stebėdama mokinius ir apmąstydamą savo pastebėjimus, aš nuolat savęs klausiu: kaip suformuoti tokį sąlytį su muzikos kūriniumi, kad klausytojas galėtų susikurti savitą, prasmingą interpretaciją, atrastų savitą muzikos prasmę? Tokiu atveju mokytojui svarbu ne mokyti, o veikiau sukurti sąlygas, kuriomis mokiniai savarankiškai atrastų ir stebėtų dalykus, turinčius ryšį su muzika ir su juos supančiu pasauliu. Sutelkus dėmesį į vaikų muzikinę raidą, atkrinta daugelis pedagoginio mąstymo stereotipų. Pavyzdžiui, mokytojas turi prisiliesti prie muzikos kartu su vaiku, atsižvelgdamas į vaiko ir meno kūrinio prigimtį.

Kaip preliminarų savo apmąstymų rezultatą norėčiau pasiūlyti galimą darbo su muzikos tekstu modelį.

Žadinimas – ikikomunikacija

Ką norime pasiekti?

Nuspėti sąsajas su konkrečia epocha ar situacija. Būti pasirengus klausytis ir išgirsti. Atitraukti dėmesį nuo savęs ir susitelkti į garsus, pasirengiant išgirsti ką nors nauja.

Kaip galime pasiekti?

Pasitelkdami:

- kitų kalbą (darbą su literatūros šaltiniais: laiškais, dienoraščiais, muzikos teorijos straipsniais);
- dialogus: „Kaip praleidai šią dieną? Ką patyrei?“;
- poetinių tekstų (labai asmenišką turinio, reikalaujančių atidžiai įsiklausyti) skaitymą.

Pastaba. Muzikoje **interpretacijos** procesas iškyla į pirmąjį planą, yra fasadas, centras. Klausytojo pasaulis įsilieja į kompozitoriaus pasaulį ir tampa neatskiriama jo dalimi. Rimtosios muzikos interpretacija yra reikalinga pastangų ir sudėtinga kūryba. Reakcija į muzikos kūrinį – tai ne tik prasiplėtęs mūsų požiūris, bet ir atsinaujinusi dvasia: pakinta mūsų požiūris, gyvenimo būdas, elgesys. Interpretacija moko suvokti supantį pasaulį ir žmoniją pasitelkiant turtingą ir įvairų muzikos garsų spektrą. Nė viena kita meno rūšis nereikalauja – ir dėl to neplėtoja – gebėjimo taip susikaupus ir atidžiai klausytis.

Prasmės suvokimas – komunikacija

Ką norime pasiekti?

Klausymasis norint suvokti ką nors nauja tai darbas su meniniu tekstu trimis lygmenimis – fiziniu (faktiniu), emociniu ir estetiniu.

1. Prie muzikos faktų priskirtina informacija apie instrumentuotę, tempą, dinamiką ir tembro spalvą (šalta, šilta, sodri).
2. Emocinis lygis – tai muzikos kūrinio apibūdinimas, išgirstos nuotaikos ir jausmai.
3. Spontaniškas muzikos kūrinio suvokimas susijęs su išgyvenimais. Kai jie kyla, susiformuoja mintis, ir pradeda aktyviai ieškoti prasmės.

Kaip galime pasiekti?

1. Išklause pirmąją muzikos kūrinio ištrauką, minčių lietaus metodu surenkame faktus, kad jie mūsų neatitrauktų dirbant. Mokytojas stengiasi, kad pasisakytų visi norintieji ir būtų įvardyti visi pastebėti muzikos faktai (t. y. išoriniai, paviršiniai jos bruožai).
2. Išklause antrąją ištrauką, remdamiesi pagrindiniais žodžiais, apibūdiname emocinį muzikos foną. Šioje vietoje mokiniai rašo penkių minučių esė: „Skambant šiai muzikai, aš jaučiu, kad...“; „Šios muzikos perteikiama nuotaika yra...“ Taip pat galima pasiūlyti parašyti penkiaeilį (čia pateiktąjį sukūrė šeštokė Olga Žičkina):

Melodija
Paprasta, skambi
Artėja, įsilieja, gyvena
Ji tarsi vienišas paukštis
Gieda mano dvasioje

3. Trečiajai, ilgiausiai, muzikos kūrinio ištraukai pasitelkiame dviejų dalių dienoraštį ir pildome kairę jo pusę:

**Muzikoje
išgirstos mintys**

Nuožni kova ir
Žmogaus nuopuolis

Šviesa nugali
tamsą

Likimo
neišvengiamumas

Šiame etape ieškant prasmės, galima pasitelkti ir kitus metodus.

Pastaba. Jeigu klausytojas nėra pasiekęs tam tikros savo raidos pakopos ir nėra įgijęs tam tikrų įgūdžių, jis negalės interpretuoti visiškai naujo kūrinio. Dirbant su muzika, reikia nepamiršti galimybės per įvairius suvokimo lygmenis eiti etapais. Klausytojas negali sustoti ties faktų lygmeniu, nes paprastas faktų rinkinys neveda tikrojo žinojimo link. Kyla klausimas, kaip greitai galima pereiti į kitą interpretacijos lygmenį ir nuo ko tas perėjimas priklauso. Vieno recepto nėra. Kiekviena pakopa yra nenutrūkstamo kelio, vedančio estetinės idėjos link, žingsnis. Šio kelio neįveiksi nei per vieną pamoką, nei per vienerius metus. Mano siūloma kiekvienos pakopos veikla remiasi prielaida, kad klausytojai yra pakankamai pasirengę ir geba gana sparčiai eiti per interpretacijos pakopas. Visada reikia atsižvelgti į laiką: mokiniai neišgirs ir nepajus visko, o tik tai, kam yra pasirengę. Visa kita tiesiog nepaliks juose jokio pėdsako. Todėl beprasmiška pirma laiko tempti mokinį į aukštesnį muzikinio sąmoningumo lygį.

Šioje pakopoje ne tiek svarbu išgirsti mokinių atsakymus, kiek pastebėti, kokie klausimai juos domina ir jaudina.

Muzikoje išgirstos mintys	Interpretacija
Nuožmi kova ir Žmogaus nuopuolis	Nuožmi kova ir žmogaus nuopuolis Kiekviena kova susijusi su netektimis. Tai teisinga ne tik kalbant apie karą – žmogus kovoja ir taikos metu, pavyzdžiui, gindamas savo požiūrį.
Šviesa nugali tamsą	Beethovenas išreiškia šviesos pergalę. Muzikoje tai pajutau labai aiškiai. Tačiau kompozitorius gyveno labai seniai. Mūsų dienomis šviesa ne visada laimi. Tamsos jėgos yra labai stiprios. Reikia daug šviesos, kad jas nugalėtų.
Likimo neišvengiamumas	Nemanau, kad žmogus turi paklusti likimui. Jis yra pakankamai tvirtas, kad gyventų taip, kaip nori, ir siektų savo tikslų.

Apmąstymas – pokomunikacija

Ką norime pasiekti?

Galiausiai muziką, kurią išgirdome ir suvokėme, apmąstome. Naujas turinys, išreikštas idėjų ir jausmų forma, tampa mokinio savastimi. Interpretuojame muziką taip, kaip jaučiame ir suvokiame. „Kompozitorius šnekasi su manimi muzikos kalba. Ar tai, kas svarbu jam, gali tapti svarbu ir man? Ar tai gali būti svarbu visiems?“

Kaip galime pasiekti?

Čia grįžtame prie dviejų dalių dienaščio ir pildome dešinę jo pusę. Skaitytojas tikriausiai lengvai atspės, kad šioje pamokoje buvo kalbama apie L. van Beethoveno Penktąją simfoniją.

Pastaba. Labai sunku parinkti konkrečią konceptualią estetinių pojūčių ir išpūdžių formą, paversti šiuos pojūčius žiniomis, įtvirtinti jas mokinių sąmonėje remiantis jiems jau pažįstamomis analogijomis ir idėjomis. Tačiau naujos informacijos įgijimo ir suvokimo procesas muzikos pamokose niekada neturėtų virsti siauru didaktiniu pasinėrimu į muzikos teoriją. Šiuo metu ieškoma naujų būdų, padedančių suprasti, kaip vaikai per meną pradeda suvokti pasaulį ir susipažinti su žmonijos vertybėmis. Filosofiniai KMUSR programos pamatai įgalina suvokti mokytojo ir mokinio veiklos bei paties mokymo proceso prasmę. KMUSR metodai sudaro sąlygas puikiai asmeninei muzikos kūrinio, aplinkinio pasaulio, žmogaus vietos jame interpretacijai. Toks požiūris į muzikos klausymąsi išplečia pačią muzikinę idėjos interpretavimo sąvoką ir per muzikos kūrinio, kaip meno reiškinių, suvokimą leidžia geriau suprasti tai, kas kultūriškai svarbu ir vertinga.

Literatūra

Образ и мысль. Музей и школа: диалог в образовательном пространстве. (1997). Вып. 2. СПб.

Школяр, Л., Красильнилова, М., и др.(1998). Теория и методика музыкального образования детей: Научно-методическое пособие. М.

Уколов, В., Рыбакина, Е. (1988). Музыка в потоке времени. М.

Galina Muromceva – Viatkos valstybinio pedagoginio universiteto Kultūrologijos katedros dėstytoja. Kirovo 47-ojoje vidurinėje mokykloje moko muzikos interpretacijos.
